УДК 658.012.4

Оцінювання факторів, які впливають на ефективність застосування механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

Максим Максимович Глущенко,
здобувач
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Виділено фактори, які впливають на ефективність фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, і наведено результати експертного оцінювання їх значущості. У результаті статистичного опрацювання отриманих даних обґрунтовано коректність проведеного експертного дослідження. Отримані результати можуть бути використані для обґрунтування прийняття управлінських рішень щодо вибору і застосування механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.
Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, фактори, значущість, експерти.

Постановка проблеми. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання вимагає постійного вдосконалення, а також диверсифікації і диференціації форм її фінансової підтримки. Вітчизняними і зарубіжними науковцями приділено досить багато уваги проблемам розвитку зовнішньоекономічної діяльності [2–9], проте критичний аналіз наукової літератури показав, що питанням фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності приділено мало уваги. Передусім, проблема полягає в тому, що немає досліджень науково обґрунтованого ідентифікування та оцінювання факторів, які впливають на ефективність фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Саме це є однією з основних причин необґрунтованості управлінських рішень, що спрямовані на вдосконалення механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Огляд останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі [1–13] значну увагу приділено видам зовнішньоекономічної діяльності, тенденціям експорту та імпорту в Україні, моделям макроекономічного регулювання міжнародної торгівля, системам розвитку транскордонного співробітництва суб'єктів такої діяльності тощо. Попри це, досі поза увагою науковців залишаються дослідження факторів, які впливають на ефективність фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Цілі статті. Мета статті – на основі результатів проведеного експертного дослідження оцінити значущість виділених факторів і обґрунтувати коректність проведеного експертного дослідження.

Виклад основного матеріалу. У результаті проведеного дослідження виявлено, що на ефективність застосування механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності впливає низка факторів, а саме:

а) рівень інтеграції України в міждержавні економічні структури;

б) рівень розвитку систем менеджменту суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

в) рівень розвитку систем інформаційного забезпечення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

г) рівень прибутковості і фінансової стійкості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

д) рівень креативності і демократичності керівників підприємств, які є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;

е) рівень диверсифікації видів зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта господарювання;

є) рівень фінансової стабільності на національному ринку, зокрема стабільність курсу національної валюти;

ж) рівень конкуренції на ринку фінансових послуг;

з) фаза циклу розвитку, в якій перебуває національна економіка;

и) фаза циклу розвитку, в якій перебуває світова економіка;

і) імідж суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

й) вид основної (операційної) діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

к) чинна зовнішньоекономічна політика органів державного управління такою діяльністю;

л) рівень розвитку вітчизняного законодавства, яке регламентує господарські відносини між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі міра узгодженості національних правових норм із положеннями міжнародних правових актів;

м) рівень розвитку ринкової інфраструктури у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Експертне опитування проводилось у середовищі суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності методом анкетування. У результаті його проведення вдалось ідентифікувати і оцінити відносну важливість факторів, які впливають на ефективність застосування механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Перед початком експертного опитування визначено кількість експертів за формулою:

$$n = \frac{\delta(1-\delta)}{e_\delta^2} t_S^2, \qquad (1)$$

де n – кількість експертів;

δ – частка тих експертів, що характеризуються ознаками, які визначають організатори експертного опитування;

t_s – критерій Стьюдента за обраного рівня значущості (інтервалу довіри);

e_δ^2 – середня гранична помилка частки.

Оскільки за первинними даними загальна кількість фахівців у сфері фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності становила 200 осіб, а 34 з них відповідали вимогам, які висунуті організаторами експертного опитування, то в результаті застосування формули (1) виявилось, що кількість експертів за заданого рівня ймовірності 0,95 і середньої граничної помилки 0,15 становитиме:

$$k = \frac{\frac{34}{200}\left(1-\frac{34}{200}\right)}{0{,}15^2} 2^2 \approx 25.$$

Після того, як кількість експертів визначено, проведено опитування експертів стосовно вагомості визначених 15-ти факторів за 100-бальною системою, за якою кожен фактор може отримати оцінку значущості в інтервалі від 0 до 100. Що більша значущість окремого фактора, то більша його бальна оцінка. Не виключено, що є можливість однакової бальної оцінки для важливості двох і більше різних факторів.

Аналізування результатів здійснення експертного опитування проведено методом рангової кореляції. Метод передбачає ранжирування оцінок за мірою їх зменшення. Так, найвища бальна оцінка відповідає найнижчій ранговій оцінці. Відображення рангів відбувалось із застосуванням чисел натурального ряду (1, 2, 3, 4, 5, …, *i*).

В умовах рівності рангових оцінок факторам присвоювали стандартизовані ранги, які обчислювали як середнє арифметичне порядкових номерів місць, зайнятих факторами з однаковими рангами.

У *табл. 1* наведено результати бального оцінювання факторів експертами, а в *табл. 2* – матриця рангів.

Таблиця 1

Результати бального оцінювання факторів

Експерти	Оцінки важливості факторів, бали														
	a	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*p*	*q*
1	80	70	80	70	80	50	60	40	30	40	40	30	30	30	20
2	80	80	90	60	80	40	60	60	40	50	40	40	30	20	30
3	70	70	70	70	60	40	40	40	30	40	50	50	30	10	10
4	70	70	90	60	80	50	50	40	40	40	30	40	20	30	30
5	80	70	90	70	80	60	60	50	50	50	30	60	20	30	20
6	70	80	90	70	60	40	40	40	30	50	50	50	30	10	10
7	70	70	80	70	70	40	50	60	50	40	50	30	30	20	20
8	80	90	70	60	80	60	50	60	60	50	50	60	30	10	10
9	90	80	90	80	70	50	60	50	30	40	30	50	30	20	10
10	90	80	90	70	60	40	40	50	30	40	30	30	30	10	30
11	70	70	90	60	70	50	60	40	60	70	50	60	20	20	20
12	90	70	90	70	60	50	60	60	30	50	30	50	30	10	20
13	90	70	90	70	70	40	60	60	40	50	30	40	30	20	30
14	80	90	80	60	70	50	50	60	60	50	60	60	20	40	40
15	100	70	90	80	60	60	50	50	40	50	60	40	20	30	20
16	80	70	80	70	80	50	40	40	50	60	50	60	30	10	20
17	80	70	80	80	70	60	40	60	40	40	50	30	30	30	20
18	70	70	70	80	80	50	40	50	60	30	50	50	40	20	30
19	90	90	70	60	80	50	60	50	60	60	50	50	20	10	10
20	70	70	70	80	70	40	60	40	60	50	40	40	30	30	30
21	70	80	80	80	90	40	40	60	40	60	40	60	20	10	40
22	90	70	90	60	70	50	40	60	50	50	60	40	20	20	20
23	70	80	90	90	60	40	50	50	60	40	60	40	30	30	30
24	90	80	100	80	60	40	60	40	60	30	30	30	20	10	20
25	80	70	80	80	70	60	50	60	50	60	40	40	30	30	30

Таблиця 2

Матриця рангів

Експерти	Оцінки важливості факторів, ранги														
	a	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*p*	*q*
1	2	4,5	2	4,5	2	7	6	9	12,5	9	9	12,5	12,5	12,5	15
2	3	3	1	6	3	10,5	6	6	10,5	8	10,5	10,5	13,5	15	13,5
3	2,5	2,5	2,5	2,5	5	9,5	9,5	9,5	12,5	9,5	6,5	6,5	12,5	14,5	14,5
4	3,5	3,5	1	5	2	6,5	6,5	9,5	9,5	9,5	13	9,5	15	13	13
5	2,5	4,5	1	4,5	2,5	7	7	10	10	10	12,5	7	14,5	12,5	14,5
6	3,5	2	1	3,5	5	10	10	10	12,5	7	7	7	12,5	14,5	14,5
7	3,5	3,5	1	3,5	3,5	10,5	8	6	8	10,5	8	12,5	12,5	14,5	14,5
8	2,5	1	4	7	2,5	7	11	7	7	11	11	7	13	14,5	14,5

Закінчення табл. 2

Експерти	Оцінки важливості факторів, ранги														
	a	***b***	***c***	***d***	***e***	***f***	***g***	***h***	***j***	***k***	***l***	***m***	***n***	***p***	***q***
9	1,5	3,5	1,5	3,5	5	8	6	8	12	10	12	8	12	14	15
10	1,5	3	1,5	4	5	8	8	6	12	8	12	12	12	15	12
11	3,5	3,5	1	7,5	3,5	10,5	7,5	12	7,5	3,5	10,5	7,5	14	14	14
12	1,5	3,5	1,5	3,5	6	9	6	6	12	9	12	9	12	15	14
13	1,5	4	1,5	4	4	10	6,5	6,5	10	8	13	10	13	15	13
14	2,5	1	2,5	7	4	11	11	7	7	11	7	7	15	13,5	13,5
15	1	4	2	3	6	6	9	9	11,5	9	6	11,5	14,5	13	14,5
16	2	4,5	2	4,5	2	9	11,5	11,5	9	6,5	9	6,5	13	15	14
17	2	4,5	2	2	4,5	6,5	10	6,5	10	10	8	13	13	13	15
18	4	4	4	1,5	1,5	8,5	11,5	8,5	6	13,5	8,5	8,5	11,5	15	13,5
19	1,5	1,5	4	6,5	3	10,5	6,5	10,5	6,5	6,5	10,5	10,5	13	14,5	14,5
20	3,5	3,5	3,5	1	3,5	10,5	6,5	10,5	6,5	8	10,5	10,5	14	14	14
21	5	3	3	3	1	11	11	7	11	7	11	7	14	15	11
22	1,5	3,5	1,5	6	3,5	9	11,5	6	9	9	6	11,5	14	14	14
23	4	3	1,5	1,5	6	11	8,5	8,5	6	11	6	11	14	14	14
24	2	3,5	1	3,5	6	8,5	6	8,5	6	11	11	11	13,5	15	13,5
25	2	4,5	2	2	4,5	7	9,5	7	9,5	7	11,5	11,5	14	14	14

Для всебічного аналізу результатів експертного дослідження обчислимо низку показників.

1. Коефіцієнт (частота) максимально можливих оцінок

$$\varphi_{\max i} = \frac{\rho_{\max i}}{\rho_i}, \qquad (2)$$

де $\rho_{\max i}$ – кількість максимально можливих оцінок для *i*-го фактора;

ρ_i – кількість усіх оцінок для *i*-го фактора.

2. Коефіцієнт середньої ваги окремого фактора:

$$\gamma_i = \frac{\sum_{j=1}^{N} \gamma_{ij}}{\sum_{i=1}^{M}\sum_{j=1}^{N} \gamma_{ij}}; \quad \gamma_{ij} = \frac{\alpha_{ij}}{\sum_{i=1}^{M} \alpha_{ij}}, \qquad (3)$$

де α_{ij} – бальна оцінка *i*-го фактора *j*-тим експертом;

γ_{ij} – частка бальної оцінки *i*-го фактора *j*-тим експертом;

M – кількість факторів;

N – кількість експертів.

У *табл. 3* представлено результати проведення розрахунків за рівностями (3).

Таблиця 3

Матриця відносних значень факторів

Експерти	Частка бальної оцінки факторів														
	a	***b***	***c***	***d***	***e***	***f***	***g***	***h***	***j***	***k***	***l***	***m***	***n***	***p***	***q***
1	0,107	0,093	0,107	0,093	0,107	0,067	0,080	0,053	0,040	0,053	0,053	0,040	0,040	0,040	0,027
2	0,100	0,100	0,113	0,075	0,100	0,050	0,075	0,075	0,050	0,063	0,050	0,050	0,038	0,025	0,038
3	0,103	0,103	0,103	0,103	0,088	0,059	0,059	0,059	0,044	0,059	0,074	0,074	0,044	0,015	0,015
4	0,095	0,095	0,122	0,081	0,108	0,068	0,068	0,054	0,054	0,054	0,041	0,054	0,027	0,041	0,041
5	0,098	0,085	0,110	0,085	0,098	0,073	0,073	0,061	0,061	0,061	0,037	0,073	0,024	0,037	0,024
6	0,097	0,111	0,125	0,097	0,083	0,056	0,056	0,056	0,042	0,069	0,069	0,069	0,042	0,014	0,014
7	0,093	0,093	0,107	0,093	0,093	0,053	0,067	0,080	0,067	0,053	0,067	0,040	0,040	0,027	0,027
8	0,098	0,110	0,085	0,073	0,098	0,073	0,061	0,073	0,073	0,061	0,061	0,073	0,037	0,012	0,012
9	0,115	0,103	0,115	0,103	0,090	0,064	0,077	0,064	0,038	0,051	0,038	0,064	0,038	0,026	0,013
10	0,125	0,111	0,125	0,097	0,083	0,056	0,056	0,069	0,042	0,056	0,042	0,042	0,042	0,014	0,042
11	0,086	0,086	0,111	0,074	0,086	0,062	0,074	0,049	0,074	0,086	0,062	0,074	0,025	0,025	0,025
12	0,117	0,091	0,117	0,091	0,078	0,065	0,078	0,078	0,039	0,065	0,039	0,065	0,039	0,013	0,026
13	0,114	0,089	0,114	0,089	0,089	0,051	0,076	0,076	0,051	0,063	0,038	0,051	0,038	0,025	0,038
14	0,092	0,103	0,092	0,069	0,080	0,057	0,057	0,069	0,069	0,057	0,069	0,069	0,023	0,046	0,046
15	0,122	0,085	0,110	0,098	0,073	0,073	0,061	0,061	0,049	0,061	0,073	0,049	0,024	0,037	0,024
16	0,101	0,089	0,101	0,089	0,101	0,063	0,051	0,051	0,063	0,076	0,063	0,076	0,038	0,013	0,025
17	0,103	0,090	0,103	0,103	0,090	0,077	0,051	0,077	0,051	0,051	0,064	0,038	0,038	0,038	0,026
18	0,089	0,089	0,089	0,101	0,101	0,063	0,051	0,063	0,076	0,038	0,063	0,063	0,051	0,025	0,038
19	0,111	0,111	0,086	0,074	0,099	0,062	0,074	0,062	0,074	0,074	0,062	0,062	0,025	0,012	0,012
20	0,090	0,090	0,090	0,103	0,090	0,051	0,077	0,051	0,077	0,064	0,051	0,051	0,038	0,038	0,038
21	0,086	0,099	0,099	0,099	0,111	0,049	0,049	0,074	0,049	0,074	0,049	0,074	0,025	0,012	0,049
22	0,114	0,089	0,114	0,076	0,089	0,063	0,051	0,076	0,063	0,063	0,076	0,051	0,025	0,025	0,025

Закінчення табл. 3

Експерти	Частка бальної оцінки факторів														
	a	***b***	***c***	***d***	***e***	***f***	***g***	***h***	***j***	***k***	***l***	***m***	***n***	***p***	***q***
23	0,085	0,098	0,110	0,110	0,073	0,049	0,061	0,061	0,073	0,049	0,073	0,049	0,037	0,037	0,037
24	0,120	0,107	0,133	0,107	0,080	0,053	0,080	0,053	0,080	0,040	0,040	0,040	0,027	0,013	0,027
25	0,096	0,084	0,096	0,096	0,084	0,072	0,060	0,072	0,060	0,072	0,048	0,048	0,036	0,036	0,036

На основі матриці рангів будуємо матрицю переваг, яка потрібна для оцінювання кількості експертів, що наділили певний фактор більшою кількістю балів порівняно з іншим. У *табл. 4* представлено матрицю переваг.

Таблиця 4

Матриця переваг

	a	***b***	***c***	***d***	***e***	***f***	***g***	***h***	***j***	***k***	***l***	***m***	***n***	***p***	***q***
a	-	12	3	16	14	25	25	25	25	24	25	25	25	25	25
b	5	-	3	9	11	25	25	25	25	24	25	25	25	25	25
c	9	18	-	18	18	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
d	4	6	2	-	11	24	22	21	21	23	23	22	25	25	25
e	3	6	4	11	-	24	23	24	23	24	23	25	25	25	25
f	0	0	0	0	0	-	7	6	11	9	11	9	25	25	24
g	0	0	0	0	0	11	-	8	11	12	13	15	24	25	24
h	0	0	0	0	0	9	8	-	14	13	13	12	25	25	25
j	0	0	0	0	0	8	6	7	-	7	10	9	19	24	23
k	0	0	0	1	0	8	6	5	13	-	13	12	24	25	24
l	0	0	0	0	0	6	9	6	6	8	-	6	21	23	21
m	0	0	0	0	0	6	7	5	7	6	9	-	21	23	24
n	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	-	14	11
p	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	-	5
q	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	8	-

Як бачимо з *табл. 4*, матриця переваг дає порівняльну оцінку балам, присвоєних окремим факторам, що виражені в кількості експертів. Матриця переваг формується таким чином, що значення бальних оцінок факторів, порядкові номери яких наведено в лівій частині *табл. 4*, порівнюються з бальними оцінками факторів, порядкові номери яких представлені у верхній частині таблиці.

3. Показник розмаху експертних оцінок:

$$G_i = R_{i\max} - R_{i\min}, \qquad (4)$$

де G_i – розмах оцінок важливості для *i*-го фактора;

$R_{i\max}$ – максимальна оцінка важливості, поставлена *i*-му факторові;

4. Показник активності експертів:

$$K_{ACTi} = \frac{n_i}{N}, \qquad (5)$$

де K_{ACTi} – коефіцієнт активності експертів за *i*-м фактором;

n_i – кількість експертів, що оцінили *i*-тий напрям;

N – загальна кількість експертів.

Результати обчислень за співвідношеннями (2–5) наведено в *табл. 5*.

Таблиця 5

Показники порівняльної важливості факторів

Найменування показників	Фактори														
	a	***b***	***c***	***d***	***e***	***f***	***g***	***h***	***j***	***k***	***l***	***m***	***n***	***p***	***q***
1. Сума рангів	63,5	82,5	49,5	100,5	94,5	222	210,5	206	234	222,5	242	238,5	332,5	354	347,5
2. Середній ранг	2,54	3,3	1,98	4,02	3,78	8,88	8,42	8,24	9,36	8,9	9,68	9,54	13,3	14,16	13,9
3. Середнє значення в балах	80	75,2	83,6	71,2	71,2	48	50,8	50,8	46	47,6	44	45,2	26,8	20,4	22,8
4. Частота максимально можливих оцінок	0,04	0	0,04	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Середня вага (нормована оцінка)	0,102	0,096	0,107	0,091	0,091	0,061	0,065	0,065	0,058	0,061	0,056	0,058	0,034	0,026	0,029
6. Розмах оцінок	30	20	30	30	30	20	20	20	30	40	30	30	20	30	30
7. Коефіцієнт активності експертів	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Як бачимо з *табл. 5*, експерти найбільш значущими вважають фактори *a* і *c*. Найменш значущими є фактори *p* і *q*. Найменший розмах оцінок характерний для таких факторів, як *b, f, g, h, n*; фактор *k* має найбільший розмах – 40. Коефіцієнтів активності за всіма факторами рівний 1, що може свідчити про високу компетентність експертів у цьому питанні. Варто зазначити, що тільки другий і третій фактори отримали від експертів найвищі бали, а це є підтвердженням високого рівня їхньої відносної значущості.

Наукове обґрунтування отриманих під час проведення експертного оцінювання результатів вимагає розрахунку низки показників. Одним із таких показників є коефіцієнт конкордації:

$$W_{kon} = \frac{\sum_{j=1}^{M} \tau_j^2 \mid \tau_j \Leftrightarrow Sr_i - \frac{\sum_{i=1}^{N} Sr_i}{N}}{\frac{1}{12}\left[M^2\left(N^3 - N\right) - M\sum_{j=1}^{M}\mu_i \mid \mu_i = \sum_{h=1}^{R}\left(r_h^3 - r_h\right)\right]}, \quad (6)$$

де R – кількість груп з однаковими рангами;

r_h – кількість однакових рангів у кожній групі.

Цей коефіцієнт може набувати значення від 0 до 1. Наближення значення показника до 1 свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів. Відповідно до *табл. 5* є такі групи з однаковими рангами: (9; 9); (12,5; 12,5); (12,5; 12,5); (3,3); (6,6); (10,5; 10,5); (2,5; 2,5); (2,5; 2,5); (2,5; 2,5); (9,5; 9,5); (9,5; 9,5); (6,5; 6,5); (14,5; 14,5); (3,5; 3,5); (6,5; 6,5); (9,5; 9,5); (9,5; 9,5); (13; 13); (7;7); (10; 10); (10; 10); (2,5; 2,5); (10; 10); (10; 10); (7; 7); (7; 7); (14,5; 14,5); (3,5; 3,5); (12,5; 12,5); (14,5; 14,5); (7; 7); (11; 11); (14,5; 14,5); (8;8); (8; 8); (12; 12); (3,5; 3,5); (14; 14); (14; 14); (6; 6); (4; 4); (6,5; 6,5); (11; 11); (7; 7); (7; 7); (13,5; 13,5); (6; 6); (9; 9); (11,5; 11,5); (2; 2); (10; 10); (13; 13); (13; 13); (4; 4); (4; 4); (1,5; 1,5); (8,5; 8,5); (1,5; 1,5); (6,5; 6,5); (10,5; 10,5); (14,5; 14,5); (3,5; 3,5); (3,5; 3,5); (10,5; 10,5); (14; 14); (14; 14); (3; 3); (3; 3); (11; 11); (9; 9); (14; 14); (14; 14); (1,5; 1,5); (8,5; 8,5); (14; 14); (14; 14); (11; 11); (11; 11); (2; 2); (11,5; 11,5); (14; 14); (14; 14). Кількість груп відповідає числу 82. У *табл. 6* представлено проміжні розрахунки, здійснення яких необхідне при розрахунку коефіцієнта конкордації.

Відповідно до вищенаведеного співвідношення: $\sum_{j=1}^{M}\mu_i = 492$.

Коефіцієнт конкордації буде рівний:

$$W_{kon} = \frac{144\,686{,}5}{\frac{1}{12}\left[25^2\left(15^3 - 15\right) - 25 \times 492\right]} = 0{,}832.$$

Значення коефіцієнта конкордації зазвичай перевіряється стосовно статистичної значущості за допомогою критерію Пірсона:

$$\chi^2_{fact} = \frac{\sum_{i=1}^{N}\tau_i^2}{\frac{1}{12}\left[MN \times \left(N+1\right) - \frac{1}{N-1}\sum_{j=1}^{M}\mu_i\right]} = \frac{144\,686}{\frac{1}{12}\left[25 \times 15 \times \left(15+1\right) - \frac{1}{15-1} \times 492\right]} = 291{,}08.$$

Отримане значення порівнюємо з відповідним табличним значенням для обраного рівня довірчої ймовірності (0,99; 0,95; 0,9 …) і ступеня свободи, який рівний N – 1.

Підтвердженням статистичної значущості коефіцієнта конкордації вважається те, що отримані значення є більшими за табличні значення цього критерію. Для ймовірності 0,99 χ^2_T = 21,66, а для 0,95 χ^2_T = 16,91. Таким чином, можна вважати коефіцієнт конкордації статистично значущим і таким, що адекватно відображає дійсність.

Важливою частиною аналізування даних, отриманих під час проведення експертного оцінювання, є визначення ступеня впливу кожного окремого експерта на рівень загальної узгодженості думок експертів. З цією метою доцільно обчислити коефіцієнти конкордації за послідовного виключення кожного окремого експерта (*табл. 7*).

Таблиця 6

Проміжні розрахунки, необхідні для розрахунку коефіцієнта конкордації

Експерти	Оцінки важливості факторів, ранги														
	a	***b***	***c***	***d***	***e***	***f***	***g***	***h***	***j***	***k***	***l***	***m***	***n***	***p***	***q***
1	2	4,5	2	4,5	2	7	6	9	12,5	9	9	12,5	12,5	12,5	15
2	3	3	1	6	3	10,5	6	6	10,5	8	10,5	10,5	13,5	15	13,5
3	2,5	2,5	2,5	2,5	5	9,5	9,5	9,5	12,5	9,5	6,5	6,5	12,5	14,5	14,5
4	3,5	3,5	1	5	2	6,5	6,5	9,5	9,5	9,5	13	9,5	15	13	13
5	2,5	4,5	1	4,5	2,5	7	7	10	10	10	12,5	7	14,5	12,5	14,5
6	3,5	2	1	3,5	5	10	10	10	12,5	7	7	7	12,5	14,5	14,5
7	3,5	3,5	1	3,5	3,5	10,5	8	6	8	10,5	8	12,5	12,5	14,5	14,5
8	2,5	1	4	7	2,5	7	11	7	7	11	11	7	13	14,5	14,5
9	1,5	3,5	1,5	3,5	5	8	6	8	12	10	12	8	12	14	15
10	1,5	3	1,5	4	5	8	8	6	12	8	12	12	12	15	12
11	3,5	3,5	1	7,5	3,5	10,5	7,5	12	7,5	3,5	10,5	7,5	14	14	14

Закінчення табл. 6

Експерти	Оцінки важливості факторів, ранги														
	a	***b***	***c***	***d***	***e***	***f***	***g***	***h***	***j***	***k***	***l***	***m***	***n***	***p***	***q***
12	1,5	3,5	1,5	3,5	6	9	6	6	12	9	12	9	12	15	14
13	1,5	4	1,5	4	4	10	6,5	6,5	10	8	13	10	13	15	13
14	2,5	1	2,5	7	4	11	11	7	7	11	7	7	15	13,5	13,5
15	1	4	2	3	6	6	9	9	11,5	9	6	11,5	14,5	13	14,5
16	2	4,5	2	4,5	2	9	11,5	11,5	9	6,5	9	6,5	13	15	14
17	2	4,5	2	2	4,5	6,5	10	6,5	10	10	8	13	13	13	15
18	4	4	4	1,5	1,5	8,5	11,5	8,5	6	13,5	8,5	8,5	11,5	15	13,5
19	1,5	1,5	4	6,5	3	10,5	6,5	10,5	6,5	6,5	10,5	10,5	13	14,5	14,5
20	3,5	3,5	3,5	1	3,5	10,5	6,5	10,5	6,5	8	10,5	10,5	14	14	14
21	5	3	3	3	1	11	11	7	11	7	11	7	14	15	11
22	1,5	3,5	1,5	6	3,5	9	11,5	6	9	9	6	11,5	14	14	14
23	4	3	1,5	1,5	6	11	8,5	8,5	6	11	6	11	14	14	14
24	2	3,5	1	3,5	6	8,5	6	8,5	6	11	11	11	13,5	15	13,5
25	2	4,5	2	2	4,5	7	9,5	7	9,5	7	11,5	11,5	14	14	14
Середнє арифметичне	2,54	3,3	1,98	4,02	3,78	8,88	8,42	8,24	9,36	8,9	9,68	9,54	13,3	14,16	13,9
Середнє арифметичне значення									200						
τ_i	-136,5	-117,5	-150,5	-99,5	-105,5	22	10,5	6	34	22,5	42	38,5	132,5	154	147,5
τ_i^2	18632,2	13806,2	22650,2	9900,2	11130,2	484	110,2	36	1156	506,2	1764	1482,2	17556,2	23716	21756,2

Таблиця 7

Коефіцієнти конкордації, розраховані при послідовному виключенні одного з експертів із дослідження

Виключається експерт	Коефіцієнт конкордації	Значення рівня істотності коефіцієнта конкордації (χ_j^2)
0	0,832	291,08
1	0,832	279,51
2	0,829	267,52
3	0,831	268,27
4	0,831	279,11
5	0,83	267,83
6	0,831	279,35
7	0,83	278,83
8	0,834	280,29
9	0,83	278,82
10	0,832	279,41
11	0,837	281,28
12	0,831	279,09
13	0,829	278,62
14	0,835	280,47
15	0,832	279,53
16	0,832	279,5
17	0,831	279,25
18	0,836	280,92
19	0,833	279,77
20	0,832	279,42
21	0,834	280,47
22	0,831	279,37
23	0,833	279,96
24	0,83	279,03
25	0,829	278,61

Як бачимо з *табл. 7*, виключення будь-якого з експертів практично не впливає на значення коефіцієнта конкордації, що вказує на високий рівень узгодженості думок експертів стосовно значущості досліджуваних факторів.

Крім коефіцієнта конкордації, застосовують також низку інших показників.

1. Дисперсія бальних оцінок, отриманих *i*-тим фактором:

$$\sigma_i^2 = \frac{1}{N-1}\sum_{j=1}^{N}\left(R_{ij} - \overline{R}_j\right), \qquad (10)$$

де R_{ij} – оцінка, дана *i*-му факторові *j*-тим експертом;
$\overline{R}_j$ – середнє арифметичне оцінок, даних *i*-му факторові.

2. Коефіцієнт варіації бальних оцінок, отриманих *i*-тим фактором (у %):

$$\text{cov}_i = \frac{\sqrt{\sigma_i^2}}{\overline{R}_i} \times 100. \qquad (11)$$

3. Загальна дисперсія бальних оцінок:

$$\sigma_t^2 = \frac{1}{M-1}\sum_{i=1}^{M}\left(\overline{R}_i - \overline{R}\right)^2, \qquad (12)$$

де $\overline{R}$ – середнє арифметичне значень $\overline{R}_i$.

4. Загальна дисперсія рангів:

$$\sigma_{t,r}^2 = \frac{1}{M-1}\sum_{i=1}^{M}\left(\overline{SE}_i - \overline{SE}\right)^2, \qquad (13)$$

де $\overline{SE}_i$ – середнє арифметичне значень рангів, даних *i*-му факторові;
$\overline{SE}$ – середнє арифметичне значень $\overline{SE}_i$.

Результати розрахунків за співвідношеннями (10) – (13) представлено в *табл. 8*.

Варто зазначити, що якщо дисперсія оцінок характеризує міру узгодженості тільки за одним окремим фактором, то загальна дисперсія оцінок і рангів характеризує міру розсіювання бальних і рангових оцінок для всіх п'ятнадцяти зазначених нами факторів.

Таблиця 8

Показники узгодженості думок експертів
щодо оцінювання важливості досліджуваних десяти факторів

Найменування показників	Умовні позначення	Фактори														
		a	*b*	*c*	*d*	*e*	*f*	*g*	*h*	*j*	*k*	*l*	*m*	*n*	*p*	*q*
Дисперсія оцінок	σ_i^2	83,33	51,00	74,00	77,67	77,67	58,33	74,33	74,33	141,67	94,00	116,67	117,67	31,00	87,33	79,33
Коефіцієнт варіації оцінок, %	cov_i	11,41	9,50	10,29	12,38	12,38	15,91	16,97	16,97	25,87	20,37	24,55	24,00	20,78	45,81	39,07
Загальна дисперсія	σ_t^2	409,14														
Загальна дисперсія рангів	$\sigma_{t,r}^2$	16,53														

Важливими показниками під час проведення аналізування міри узгодженості думок експертів є коефіцієнт парної рангової кореляції між оцінками двох експертів (k, l) та інформаційна міра збігу думок.

Коефіцієнт парної рангової кореляції обчислюємо за формулою:

$$R_{k,l} = 1 - \frac{\sum_{i=1}^{M} \left| R_{k,i} - R_{l,i} \right|^2}{\frac{1}{6}\left(M^3 - M\right) - \frac{1}{12}\left(T_k + T_l\right)}, \qquad (14)$$

де T_k, T_l – показники пов'язаних рангів оцінок експертів k, l, установлені за тим самим методом що і для коефіцієнта конкордації.

Наближення значення показника до 1 свідчить про високу міру узгодженості думок експертів.

За умови значних розбіжностей у думках експертів значення коефіцієнта парної рангової кореляції набуває значення, що наближається до -1.

Як бачимо з проведених у *табл. 9* розрахунків, значення коефіцієнта конкордації наближаються до 1, що свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів при оцінюванні ідентифікованих факторів.

Інформаційна міра збігу думок експертів розраховується за співвідношенням:

$$U_{k,l} = \frac{2M_{k,l}}{M_k \times \log_2\left(1 + \frac{M_l}{M_k}\right) + M_l \times \log_2\left(1 + \frac{M_k}{M_l}\right)}, \qquad (15)$$

де $M_{k,l}$ – кількість факторів, однаково оцінених експертами k, l;

M_k – кількість факторів, оцінених експертом k;

M_l – кількість факторів, оцінених експертом l;

Результати розрахунку інформаційної міри збігу думок експертів представлено в *табл. 10*.

Таким чином, проведений аналіз результатів експертного опитування свідчить про високу узгодженість думок експертів, що характеризує це дослідження як таке, що дає можливість отримати адекватні результати.

Висновки. У результаті проведеного експертного дослідження виявилось, що з п'ятнадцяти ідентифікованих факторів найбільш значущими виявились такі:

- рівень інтеграції України в міждержавні економічні структури;
- рівень розвитку систем менеджменту суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- рівень розвитку систем інформаційного забезпечення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- рівень прибутковості і фінансової стійкості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- рівень креативності і демократичності керівників підприємств, які є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;
- рівень диверсифікації видів зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта господарювання;
- рівень конкуренції на ринку фінансових послуг.

Як видно з *табл. 1* і *3*, кожен із цих факторів у середньому набув значення, яке становить більше ніж 50 балів, або 0,5 частки одиниці.

Інші фактори виявилися також досить значущими, проте їхні оцінки – у діапазоні до 50 балів, або 05 частки одиниці.

Отримані результати можуть бути використані для обґрунтування прийняття управлінських рішень щодо вибору і застосування механізмів фінансової підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Таблиця 9

Коефіцієнти парної рангової кореляції, обчислені для оцінок, які дали експерти

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1		0,911	0,850	0,910	0,897	0,842	0,891	0,776	0,917	0,907	0,772	0,892	0,891	0,738	0,919	0,816	0,921	0,751	0,845	0,850	0,775	0,862	0,790	0,850	0,902
2	0,911		0,847	0,914	0,887	0,864	0,935	0,842	0,922	0,943	0,855	0,945	0,970	0,847	0,836	0,832	0,860	0,755	0,903	0,874	0,879	0,890	0,830	0,899	0,904
3	0,850	0,847		0,804	0,856	0,978	0,851	0,822	0,902	0,836	0,777	0,879	0,835	0,864	0,907	0,903	0,861	0,830	0,797	0,835	0,860	0,866	0,860	0,807	0,846
4	0,910	0,914	0,804		0,977	0,808	0,851	0,866	0,921	0,890	0,847	0,887	0,925	0,792	0,831	0,851	0,844	0,788	0,872	0,886	0,845	0,797	0,779	0,905	0,909
5	0,897	0,887	0,856	0,977		0,845	0,827	0,873	0,947	0,856	0,849	0,895	0,911	0,809	0,839	0,888	0,835	0,804	0,851	0,875	0,840	0,797	0,776	0,886	0,892
6	0,842	0,864	0,978	0,808	0,845		0,841	0,800	0,881	0,843	0,850	0,866	0,840	0,851	0,887	0,924	0,835	0,770	0,820	0,831	0,879	0,866	0,838	0,787	0,851
7	0,891	0,935	0,851	0,851	0,827	0,841		0,834	0,867	0,895	0,757	0,885	0,907	0,869	0,874	0,808	0,937	0,871	0,861	0,898	0,823	0,935	0,944	0,927	0,904
8	0,776	0,842	0,822	0,866	0,873	0,800	0,834		0,842	0,811	0,775	0,815	0,838	0,924	0,773	0,863	0,812	0,881	0,857	0,798	0,837	0,864	0,779	0,842	0,835
9	0,917	0,922	0,902	0,921	0,947	0,881	0,867	0,842		0,931	0,791	0,982	0,952	0,785	0,869	0,838	0,872	0,778	0,841	0,862	0,823	0,808	0,796	0,903	0,909
10	0,907	0,943	0,836	0,890	0,856	0,843	0,895	0,811	0,931		0,760	0,963	0,965	0,762	0,872	0,801	0,993	0,741	0,835	0,835	0,850	0,865	0,784	0,885	0,950
11	0,772	0,855	0,777	0,847	0,849	0,850	0,757	0,775	0,791	0,760		0,772	0,838	0,788	0,732	0,909	0,684	0,647	0,925	0,853	0,811	0,768	0,735	0,793	0,802
12	0,892	0,945	0,879	0,887	0,895	0,866	0,885	0,815	0,982	0,963	0,772		0,973	0,778	0,855	0,802	0,872	0,743	0,832	0,849	0,833	0,823	0,799	0,902	0,919
13	0,891	0,970	0,835	0,925	0,911	0,840	0,907	0,838	0,952	0,965	0,838	0,973		0,801	0,826	0,842	0,864	0,771	0,893	0,900	0,880	0,844	0,812	0,925	0,943
14	0,738	0,847	0,864	0,792	0,809	0,851	0,869	0,924	0,785	0,762	0,788	0,778	0,801		0,800	0,852	0,797	0,847	0,841	0,797	0,833	0,918	0,875	0,828	0,783
15	0,919	0,836	0,907	0,831	0,839	0,887	0,874	0,773	0,869	0,872	0,732	0,855	0,826	0,800		0,832	0,957	0,770	0,789	0,827	0,745	0,914	0,867	0,850	0,911
16	0,816	0,832	0,903	0,851	0,888	0,924	0,808	0,863	0,838	0,801	0,909	0,802	0,842	0,852	0,832		0,807	0,836	0,872	0,862	0,895	0,859	0,796	0,799	0,866
17	0,921	0,860	0,861	0,844	0,835	0,835	0,937	0,812	0,872	0,906	0,684	0,872	0,864	0,797	0,957	0,807		0,847	0,785	0,850	0,779	0,931	0,886	0,880	0,951
18	0,751	0,755	0,830	0,788	0,804	0,770	0,871	0,881	0,778	0,741	0,647	0,743	0,771	0,847	0,770	0,836	0,847		0,760	0,849	0,816	0,828	0,876	0,838	0,809
19	0,845	0,903	0,797	0,872	0,851	0,820	0,861	0,857	0,841	0,835	0,925	0,832	0,893	0,841	0,789	0,872	0,785	0,760		0,923	0,801	0,832	0,821	0,889	0,853
20	0,850	0,874	0,835	0,886	0,875	0,831	0,898	0,798	0,862	0,835	0,853	0,849	0,900	0,797	0,827	0,862	0,850	0,849	0,923		0,839	0,804	0,912	0,927	0,905
21	0,775	0,879	0,860	0,845	0,840	0,879	0,823	0,837	0,823	0,850	0,811	0,833	0,880	0,833	0,745	0,895	0,779	0,816	0,801	0,839		0,823	0,765	0,757	0,863
22	0,862	0,890	0,866	0,807	0,797	0,866	0,935	0,864	0,808	0,865	0,768	0,823	0,844	0,918	0,914	0,859	0,931	0,828	0,832	0,804	0,823		0,882	0,839	0,889
23	0,790	0,830	0,860	0,779	0,776	0,838	0,944	0,779	0,796	0,784	0,735	0,799	0,812	0,875	0,867	0,796	0,886	0,876	0,821	0,912	0,765	0,882		0,915	0,844
24	0,850	0,899	0,807	0,905	0,886	0,787	0,927	0,842	0,903	0,885	0,793	0,902	0,925	0,828	0,850	0,799	0,880	0,838	0,889	0,927	0,757	0,839	0,915		0,904
25	0,902	0,904	0,846	0,909	0,892	0,851	0,904	0,835	0,909	0,950	0,802	0,919	0,943	0,783	0,911	0,866	0,951	0,809	0,853	0,905	0,863	0,889	0,844	0,904	

Таблиця 10

Значення показників інформаційної міри збігу оцінок експертів

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
1		0,07	0,13	0,07	0,27	0,13	0,13	0,07	0,13	0,00	0,00	0,13	0,00	0,00	0,20	0,40	0,27	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,00	0,13	0,27
2	0,07		0,00	0,07	0,07	0,07	0,20	0,00	0,07	0,27	0,20	0,20	0,13	0,07	0,00	0,07	0,00	0,13	0,27	0,27	0,13	0,13	0,07	0,33	0,00
3	0,13	0,00		0,13	0,13	0,33	0,20	0,20	0,07	0,07	0,00	0,00	0,00	0,13	0,07	0,07	0,00	0,00	0,13	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07
4	0,07	0,07	0,13		0,07	0,13	0,20	0,00	0,07	0,00	0,20	0,07	0,20	0,07	0,07	0,07	0,13	0,00	0,07	0,20	0,00	0,07	0,00	0,13	0,07
5	0,27	0,07	0,13	0,07		0,27	0,13	0,33	0,07	0,00	0,07	0,00	0,07	0,13	0,13	0,13	0,20	0,00	0,07	0,00	0,07	0,00	0,00	0,07	0,13
6	0,13	0,07	0,33	0,13	0,27		0,40	0,20	0,13	0,07	0,13	0,07	0,07	0,13	0,07	0,00	0,07	0,00	0,13	0,07	0,13	0,00	0,00	0,13	0,07
7	0,13	0,20	0,20	0,20	0,13	0,40		0,13	0,13	0,13	0,33	0,20	0,00	0,00	0,07	0,00	0,07	0,00	0,20	0,27	0,00	0,20	0,00	0,20	0,00
8	0,07	0,00	0,20	0,00	0,33	0,20	0,13		0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,53	0,07	0,07	0,07	0,07	0,27	0,00	0,27	0,00	0,07	0,13	0,13
9	0,13	0,07	0,07	0,07	0,07	0,13	0,13	0,00		0,47	0,13	0,53	0,13	0,00	0,00	0,00	0,13	0,00	0,07	0,13	0,00	0,27	0,13	0,20	0,07
10	0,00	0,27	0,07	0,00	0,00	0,07	0,13	0,00	0,47		0,00	0,47	0,33	0,00	0,00	0,07	0,00	0,07	0,07	0,07	0,13	0,20	0,13	0,07	0,00
11	0,00	0,20	0,00	0,20	0,07	0,13	0,33	0,00	0,13	0,00		0,13	0,00	0,00	0,00	0,07	0,00	0,00	0,13	0,53	0,07	0,33	0,20	0,13	0,20
12	0,13	0,20	0,00	0,07	0,00	0,07	0,20	0,00	0,53	0,47	0,13		0,20	0,00	0,13	0,20	0,00	0,07	0,07	0,13	0,07	0,47	0,20	0,33	0,07
13	0,00	0,13	0,00	0,20	0,07	0,07	0,00	0,07	0,13	0,33	0,00	0,20		0,07	0,07	0,13	0,20	0,13	0,20	0,13	0,07	0,13	0,07	0,07	0,00
14	0,00	0,07	0,13	0,07	0,13	0,13	0,00	0,53	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07		0,00	0,00	0,00	0,07	0,00	0,00	0,27	0,00	0,13	0,13	0,07
15	0,20	0,00	0,07	0,07	0,13	0,07	0,07	0,07	0,00	0,00	0,00	0,13	0,07	0,00		0,07	0,13	0,07	0,07	0,00	0,07	0,20	0,13	0,07	0,13
16	0,40	0,07	0,07	0,07	0,13	0,00	0,00	0,07	0,00	0,07	0,07	0,20	0,13	0,00	0,07		0,27	0,13	0,13	0,07	0,07	0,27	0,07	0,13	0,27
17	0,27	0,00	0,00	0,13	0,20	0,07	0,07	0,07	0,13	0,00	0,00	0,00	0,20	0,00	0,13	0,27		0,00	0,07	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,33
18	0,00	0,13	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,00	0,07	0,00	0,07	0,13	0,07	0,07	0,13	0,00		0,07	0,00	0,07	0,07	0,27	0,33	0,00
19	0,00	0,27	0,13	0,07	0,07	0,13	0,20	0,27	0,07	0,07	0,13	0,07	0,20	0,00	0,07	0,13	0,07	0,07		0,40	0,00	0,07	0,00	0,00	0,00
20	0,00	0,27	0,00	0,20	0,00	0,07	0,27	0,00	0,13	0,07	0,53	0,13	0,13	0,00	0,00	0,07	0,00	0,00	0,40		0,07	0,33	0,20	0,07	0,20
21	0,00	0,13	0,00	0,00	0,07	0,13	0,00	0,27	0,00	0,13	0,07	0,07	0,07	0,27	0,07	0,07	0,00	0,07	0,00	0,07		0,07	0,20	0,13	0,20
22	0,07	0,13	0,00	0,07	0,00	0,00	0,20	0,00	0,27	0,20	0,33	0,47	0,13	0,00	0,20	0,27	0,00	0,07	0,07	0,33	0,07		0,33	0,07	0,27
23	0,00	0,07	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,13	0,13	0,20	0,20	0,07	0,13	0,13	0,07	0,00	0,27	0,00	0,20	0,20	0,33		0,33	0,20
24	0,13	0,33	0,00	0,13	0,07	0,13	0,20	0,13	0,20	0,07	0,13	0,33	0,07	0,13	0,07	0,13	0,07	0,33	0,00	0,07	0,13	0,07	0,33		0,07
25	0,27	0,00	0,07	0,07	0,13	0,07	0,00	0,13	0,07	0,00	0,20	0,07	0,00	0,07	0,13	0,27	0,33	0,00	0,00	0,20	0,20	0,27	0,20	0,07	

Список використаної літератури

1. Волокодавова Е. В. Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика : монография / Е. В. Волокодавова. – Самара : Самарский гос. экон. университет, 2007. – С. 14.
2. Георгіаді Н. Г. Основи зовнішньоекономічної діяльності : [навч.-метод. посібник] / Н. Г. Георгіаді, Х. С. Передало, С. В. Князь. – 2-ге вид. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2009. – 236 с.
3. Георгіаді Н. Г. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібник / Н. Г. Георгіаді, С. В. Князь. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2004. – 196 с.
4. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / О. П. Гребельник. – К. : Центр навчальної літератури. 2004. – 384 с.
5. Диверсифікація експортного потенціалу України. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / М. А. Дудченко, А. С. Філіпенко, В. С. Буркін, А. С. Гальчинський та ін. – К. : Либідь, 2002. – С. 143–157.
6. Дроздова Г. М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібник / Г. М. Дроздова. – К. : ЦУЛ, 2002. – 172 с.
7. Заруба В. Я. Моделирование процессов управления воспроизводством потенциала предприятия / В. Я. Заруба, Л. В. Петрашкова // Современные проблемы моделирования социально-экономических систем : монография. – Х. : ФЛП Александрова К. М. ; ИД «ИНЖЭК», 2009. – 440 с.
8. Козик В. В. Основи зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібник / В. В. Козик, Л. А. Панкова. – Львів : Державний університет «Львівська політехніка», 1997. – 151 с.
9. Князь С. В. Банківське обслуговування зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності організацій : навч. посібник / С. В. Князь, Н. Г. Георгіаді, О. В. Князь. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2006. – 216 с.
10. Піддубна Л. І. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства: теорія та механізм забезпечення : монографія / Л. І. Піддубна. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2011. – 400 с.
11. Структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі у системі факторів економічного зростання : монографія / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, В. В. Юхименко та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 652 с.
12. Управління зовнішньоекономічною діяльністю : навч. посібник / за заг. ред. А. І. Кредісова. – К. : ВІРА-Р, 2002. – 552 с.
13. Френклін Р. Рут. Міжнародна торгівля та інвестиції : пер. з англ. / Р. Рут Френклін, Антон Філіпенко. – К. : Основи, 1998. – 743 с.

Summury. The article highlighted the factors that influence the effectiveness of the financial support of economic agents, and the results of expert evaluation of their significance. As a result of statistical processing of the data, proved the correctness of the expert conducted the study. The results can be used to support the decision-making regarding the choice and application of mechanisms of financial support for economic operators.
Keywords: foreign trade, factors, significance and experts.